

Вайшешика

Вайшешика (вайшешіка; (санскр. वैशेषिक, vaiśeṣika — особливе, відмінне, від viśeṣa — відмінність, особливість, одиничне) — філософська школа в Індії, одна з шести ортодоксальних даршан.

Зміст

- 1 Історична довідка
- 2 Онтологія і антропологія
- 3 Канонічний текст
- 4 Джерела
- 5 Література
- 6 Автор ВУЕ
- 7 Важливо!

Історична довідка

Засновником школи вважають легендарного мудреця Канаду. Невизначеність дат його життя впливає на розбіжності у датуванні початків школи (6–2 ст. до н. е.).

Систематичний виклад доктрини пов'язують із трактатом «Зведення характеристик категорій» («Падартга-дгарма-санграха») Прашастапади (4–6 ст.; Індія). Твір набув авторитету, про що свідчить значна кількість коментарів до нього. Вчення школи розвивали коментатори і полемісти Шрідхара (10 ст.), Удаяна та ін.

Вайшешика разом зі ньяя відомі як найпоширеніші філософські школи Індії. Близькість засад зумовила формування синкретичної традиції ньяя-вайшешика.

Занепала після 15 ст.

Онтологія і антропологія

Попри визнання авторитету Вед, вайшешика розвивала свої доктрини (з метафізики, епістемології, логіки, етики) на незалежних засадах. Найбільшої відомості набула завдяки виробленій системі категорій (падартга) та вченню про атоми (параману).

Особливість онтології вайшешики — постулювання нескінченного розмаїття первинних субстанцій, атомів (звідси і назва школи). Атоми вічні, незнищені, володіють різними якостями. Крім атомів матеріальних стихій (бгут) виокремлено «атом» простору (просторові точки — прадеша), часу (моменти — кшана), руху — з'єднання та

роз'єднання рухомого тіла з точками простору та ін. Проте атомізм вайшешики значно відрізнявся від буддійської теорії дискретних елементів — дгарм. На противагу дгармам атоми вайшешики самототожні, є незмінними в часі та просторі субстанціями, хоча й поділяються в практичних цілях на точки і миті.

Згідно з антропологічним ученням школи, тіло людини складається тільки з атомів землі, органи чуття — з атомів відповідних стихій (зір — з атомів вогню, смак — з атомів води, нюх — з атомів землі, дотик — з атомів вітру, слух — з частини акаші, або простору). Основний діяльний орган психіки — манас — також є атомом, тому психічне життя індивіда розуміється як послідовність атомарних процесів.

На відміну від шкіл веданти вайшешики тлумачили свідомість не як сутність атмана, а лише його тимчасовий (на період втілення) атрибут. Втративши тіло, атман стає несвідомим (відтак опоненти вайшешики у дискусіях уподібнювали його каменю чи колоді). Розроблена в рамках вайшешики концепція звільнення індивідуальних атманів від сансари (що розумілося виключно як позбавлення від страждань) нагадувала буддійське вчення про нірвану.

Канонічний текст

Засадові положення школи викладені у «Вайшешика-сутрі» (ранні частини — бл. 1 ст. до н. е.). Містить зібрання афоризмів у 10 книгах, які приписують Канаді, низку коментарів і трактатів.

Згідно з «Вайшешика-сутрою», існують 9 категорій реальності: чотири категорії атомів (земля, вода, вогонь і повітря), простір (акаша), час (кала), напрямки (дик), нескінченні душі (атман), розум (манас). Спершу виділено шість категорій досвіду (падартга): субстанція (драв'я), якість (гуна), діяльність (карма), спільність (саманья), особливість (вішеша), сутнісне (також вродженість, субстратність, тобто істотна невіддільна властивість, самавая); пізніше додано сьому — небуття (абгава). У сутрах також описані різні особливості субстанції (драв'я), види небуття, джерела пізнання тощо.

Ранні коментарі на текст не збереглися, до нашого часу дійшли переважно коментарі 12–13 ст. та пізніші.

Джерела

- The Vaiseṣika Sūtras of Kanāda. Allahabad : The Panini Office, 1911. 350 p.
- Vaiśeṣikasūtra of Kaṇāda. Baroda : Oriental Institute, 1982. 136 p.

Література

1. Fowler J. Perspectives of Reality: An Introduction to the Philosophy of Hinduism. Brighton : Sussex Academic Press, 2002. 460 p.

2. Лысенко В. Г. Универсум вайшешики: по «Собранию характеристик категорий» Прашаастапады. Москва : Восточная литература, 2003. 486 с.
3. Balcerowicz P. Historia klasycznej filozofii indyjskiej : w 3 cz. Warszawa : Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2003. Cz. 1. P. 307–444.
4. Chatterjee A. Nyāya-vaiśeṣika Philosophy // The Oxford Handbook of World Philosophy. Oxford; New York : Oxford University Press, 2014. 658 p.
5. Індійська філософія / Авт.-упоряд.: Т. Кононенко, К. Кириленко, Г. Гнатовська та ін. Харків : Фоліо, 2019. 142 с.

Автор ВУЕ

В. Е. Туренко

Покликання на цю статтю: Туренко В. Е. Вайшешика // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Вайшешика> (дата звернення: 23.01.2023).

Статус гасла: Оприлюднено

Оприлюднено: 22.02.2022

Верховна Рада України

 Facebook Telegram

Кабінет Міністрів України

 Facebook Twitter

Служба безпеки України

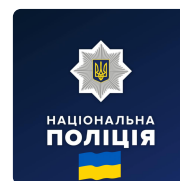
 Facebook Telegram

Міністерство оборони України

 Facebook Twitter

Міністерство внутрішніх справ України

 Facebook Telegram

Генеральний штаб Збройних сил України

 Facebook Twitter

Державна прикордонна служба України

Facebook

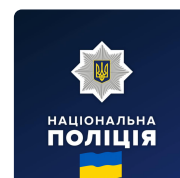
Twitter

Кіберполіція

Facebook

Національна поліція України

Головна сторінка

Вінницька область

Волинська область

Дніпропетровська область

Донецька область

Житомирська область

Запорізька область

Закарпатська область

Івано-Франківська область

Кіровоградська область

Київська область

Для звернень громадян

Для ЗМІ

м. Київ

Луганська область

Миколаївська область

Полтавська область

Одеська область

Рівненська область

Сумська область

Тернопільська область

- Харківська область
- Херсонська область
- Хмельницька область
- Черкаська область
- Чернігівська область
- Чернівецька област
- АР. Крим

Отримано з <http://vue.gov.ua/index.php?title=Вайшешика&oldid=287445>